

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ МУЗИКАНТІВ-ВИКОНАВЦІВ

У статті розглянуто наукові й методичні основи професійної самоактуалізації в практиці професійного музичного виконавства. Дано характеристику загальним, спеціальним і додатковим психолого-педагогічним умовам професійної самоактуалізації і становлення студентів-виконавців музичних вузів III–IV рівнів акредитації. Визначено й запропоновано модель розвитку професійної самоактуалізації в практиці музичного виконавства.

Ключові слова: професійна самоактуалізація, професійне становлення, музично-виконавська діяльність.

The article is dedicated to the description of the scientific and methodological foundations of professional self-actualization in the practice of professional music performance. The general, special and additional psycho-pedagogical conditions of professional self-actualization and becoming of students-performers of musical institutes of higher of III–IV of level of accreditation are described. The model of development of professional self-actualization in practice of the musical performance is certain and offered.

Key words: professional self-actualization, professional becoming, music performing activity.

Сучасна освіта в умовах великомасштабних зрушень в Україні та світі загалом усе частіше звертається до пошуку тих резервів особистості в професійній діяльності, що визначаються не лише компетентністю у володінні сукупністю професійних знань, умінь та навичок, але й створенням передумов для найбільш повного розкриття потенціалу, особливо в тих галузях фахової освіти, де професіонал – це насамперед митець.

Успішність реалізації завдань сучасної освіти напряму залежить від ефективності забезпечення цілісності процесу становлення особистості майбутніх фахівців під час професійної підготовки у ВНЗ, у тому числі – у вищих музичних закладах освіти III–IV рівнів акредитації (музичних академій, консерваторій, університетів, інститутів тощо). Тому дуже важливим є дослідження психолого-педагогічних умов процесу професійного становлення фахівців мистецьких професій (інструменталістів, вокалістів), у яких здатність до самоактуалізації є метою й рушійною силою досягнення видатних результатів і максимального розкриття власного таланту, це необхідна складова професійної підготовки музикантів-виконавців.

Проте, як свідчить аналіз спеціальної літератури (А.Л.Готсдінер, Е.Курт, В.В.Медушевський, Є.В.Назайкінський, Г.С.Тарасов, Б.М.Теплов, Г.М.Ципін та ін.) і практика функціонування музичних ВНЗ III–IV рівнів акредитації, технології навчання й виховання в них, як правило, ґрунтуються на традиційних підходах, що не беруть до уваги психолого-педагогічні закономірності формування творчої зрілості музиканта-виконавця, і часто реалізуються без урахування необхідності повного розкриття акмеологічного потенціалу майбутніх

фахівців-виконавців, створення сприятливих умов для їхньої максимальної професійної самоактуалізації та самореалізації тощо.

Усе це, на нашу думку, зумовлює актуальність виявлення психолого-педагогічних умов й особливостей розвитку професійної самоактуалізації особистості музикантів-виконавців у процесі фахової підготовки й самопідготовки та з'ясування моделі оптимізації цього розвитку.

Метою нашої статті є визначення психолого-педагогічних умов та складових моделі розвитку професійної самоактуалізації музиканта-виконавця. Реалізація цієї мети передбачає низку завдань:

1. Визначити загальні методологічні, теоретичні та практичні підходи до вивчення поняття професійної самоактуалізації музиканта-виконавця в процесі взаємодії з музичним твором.
2. Зробити стислий системний огляд наукових джерел, присвячених дослідженню розвитку професійної самоактуалізації в спеціальній музикознавчій та психолого-педагогічній літературі.
3. Проаналізувати загальні, спеціальні й додаткові психолого-педагогічні умови та засоби професійної самоактуалізації музикантів-виконавців.
4. Виокремити концептуальну модель розвитку професійної самоактуалізації в практиці фахового музичного виконавства.

Гіпотезою нашого дослідження є припущення про те, що визначення психолого-педагогічних умов професійної самоактуалізації музикантів-виконавців створює підґрунтя для моделі розвитку професійної самоактуалізації студентів-виконавців музичних ВНЗ у процесі професійної підготовки та самопідготовки.

Загально-психологічний аналіз понять, концепцій, напрямів та ідей, пов'язаних із психологічною проблемою професійної самоактуалізації, представлено в роботах багатьох авторів у руслі гуманістичного (А.Маслоу, Дж.Олпорт, Ф.Перлз, К.Роджерс, В.Франкл, Е.Шостром та ін.) і глибинного (А.Адлер, Е.Еріксон, З.Фрейд, К.Юнг та ін.) напрямів. На межі ХХ–ХХІ століть ідеї самоактуалізації знайшли своє відображення й продовження в працях представників екзистенціального, транс-персонального, системно-феноменологічного й інтегрального напрямів психології (Р.Ассаджолі, С.Гроф, А.Мінделл, К.Уілбер, Б.Хеллінгер, І.Ялом та ін.), а також у теорії рівнів ціннісного розвитку людських біопсихологічних систем (К.Грейвз, К.Ковен, Д.Бек та ін.).

Психологічні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у вітчизняній психології досліджувалися у зв'язку з аналізом професіоналізації особистості в межах теорії діяльності (А.Б.Ананьєв, О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн, В.Д.Шадріков та ін.); психологічних концепцій професійного становлення та розвитку особистості в рамках особистісно-розвиваючого (К.О.Абульханова-Славська, О.Г.Асмолов, І.Д.Бех, Л.Я.Гозман, Г.С.Костюк, П.І.Підкасистий, В.І.Слободчиков та ін.) та акмеологічного підходів (О.О.Бодальов, А.О.Деркач, М.І.Дяченко, В.Г.Зазикін, С.С.Пальчевський, О.П.Ситников та ін.), психологічної готовності до здійснення професійної діяльності (Г.О.Балл, О.І.Бондарчук, Є.П.Єрмолаєва, Л.М.Карамушка, Є.О.Климов, В.С.Мерлін, С.Д.Максименко, Ю.І.Машбиць, В.О.Моляко, В.А.Семиченко, К.Ясперс та ін.).

Особливості самоактуалізації особистості в процесі професійної підготовки й діяльності висвітлювалися в роботах І.О.Акіндінової, Ж.П.Вірної, Л.М.Мітіної, Л.М.Ожигової, А.О.Реана та ін. Що стосується професійної діяльності музикантів-виконавців, то тут слід назвати окремі роботи, у яких висвітлювалися проблеми психології музичної діяльності (Л.Л.Бочкарьов, Д.К.Кірнарська, В.І.Петрушин, М.С.Старчеус, Ю.О.Цагареллі та ін.), зокрема питання формування виконавської майстерності (М.А.Давидов, Р.Ф.Сулейманов).

Усебічний розгляд й аналіз літературних джерел із психології, педагогіки та акмеології, присвячених вивченню феномену самоактуалізації, дозволяє визначити професійну самоактуалізацію музиканта-виконавця як процес становлення, саморозвитку й самоствердження особистості, спрямований на повне розкриття та використання свого таланту на благо суспільства й самого себе, як розвиток творчого й духовного потенціалу, максимальну реалізацію всіх можливостей передусім у власній професійній діяльності.

Системний аналіз практики музично-виконавської діяльності й спеціальної та психолого-педагогічної літератури дозволяє нам констатувати певні концептуальні засади розвитку професійної самоактуалізації студентів-виконавців. Це:

- психолого-педагогічні основи *андрагогіки*, що виходять за межі формальної освіти в музичному вузі та значно розширюють освітню модель досягнення творчої й професійної зрілості музиканта;
- *акмеологічні* основи вчення, які спрямовані на розробку нових підходів і методів удосконалення професійної майстерності в різних сферах професійної діяльності, на досягнення найвищого рівня, *АКМЕ* професіоналізму – професійної зрілості музиканта-виконавця;
- психолого-педагогічні дослідження з формування професіоналізму музиканта-виконавця, які розкривають *ауто-дидактичні* стратегії роботи над музичним твором: емоційно-когнітивні стилі в процесі розучування музичного твору, особливості психологічної підготовки до сценічного виступу тощо.

На нашу думку, усі ці положення є *загальними психолого-педагогічними умовами* формування професійної самоактуалізації майбутніх музикантів-виконавців. Поряд із групою загальних ми враховували й *спеціальні психолого-педагогічні умови* розвитку професійної самоактуалізації в студентів-виконавців, пов'язані з подоланням чинників, що перешкоджають формуванню професійної самоактуалізації в контексті музично-виконавської практики (психолого-педагогічна де-концептуалізація, комплексна спрямованість, художньо-творче лідерство, інтегрований Я-образ, духовно-ціннісна синергія, перспективна життєтворчість). Розглянемо їх більш детально.

- *Психолого-педагогічна де-концептуалізація*. Науково-теоретична, музично-педагогічна, методична й публіцистична (спогади та інтерв'ю відомих музикантів-виконавців) література в більшості своїй рясніє авторитетними порадами стосовно «правильних», «ефективних» чи «результативних» пси-

холого-педагогічних концепцій і технологій розвитку музиканта-виконавця. І, можливо, такий імперативний підхід є адекватним з посередніми чи бездарними студентами-виконавцями.

Проте практика музично-виконавської діяльності свідчить, що професійна й особистісна самореалізація талановитого студента-виконавця в умовах вищої музичної освіти скоріш за все неможлива, коли викладач замість того, щоб являти собою приклад цілісної самоактуалізованої особистості, намагається слідувати правилам власної (чи «загальноновизнаної») педагогічної концепції, формуючи для студента зовнішній примус (зовнішній локус-контроль). Хоча, треба визнати, бувають випадки, коли студент реалізується всупереч концептуальному пресингу своїх викладачів.

І навпаки, коли професійна й особистісна самоактуалізація викладача починає в суб'єкт-суб'єктному партнерському й рівноправному діалозі заряджати студента-виконавця натхненням, щастям і радістю від занять улюбленою справою, аксіологічною сміливістю й незалежністю суджень, це сприяє зміцненню внутрішньої само-мотивації студента (внутрішній локус-контроль) до актуалізації своєї музично-виконавської діяльності.

Звичайно, такий рівень відносин передбачає високу внутрішню духовну культуру кожної зі сторін та готовність до феноменологічного суб'єкт-орієнтованого (К.Роджерс) автентичного спілкування. Тому, зважаючи на вищезгадані загальні психолого-педагогічні умови професійної самоактуалізації музикантів-виконавців, студент має замість того, щоб пасивно очікувати бажаного рівня педагогічного спілкування, сам ставати активним, вольовим і впевненим пошукачем та створювачем таких відносин.

Саме така позиція безпосередньо узгоджується із психологічними якостями самоактуалізованих особистостей (А.Маслоу) та деякими свідоцтвами про індивідуальні особливості самореалізованих музикантів, такими як свавілля й спонтанність Ф.І.Шаляпіна, «відлюдкуватість» К.М.Ігумнова [8], незалежність й автономність С.Т.Ріхтера [11]. У таких особистостей, судячи за їхніми спогадами, яскраво виражений внутрішній критерій оцінки та самооцінки переконливості виконання й інтерпретації, незалежний від думки критиків або успіху в публіки [13].

І музиканту-педагогу часом буває дуже важко з такими індивідуальностями, оскільки в психологічному плані їх структури свідомості багато в чому спираються на впевнене САМО-: само-прийняття й само-розуміння, розвинену самосвідомість і самоповагу, адекватно високу самооцінку і, як наслідок, самодостатність. Тому головна стратегія навчання з таким студентом – вихід за рамки звичної навчальної системи координат, надання такого самодостатньому учневі можливості виявлятися й розвиватися в більш незалежному й спонтанному режимі, ніж іншим, з подальшим обговоренням на рівних тих вражень і почуттів, які викликав його виступ.

- *Комплексна спрямованість.* Практичний досвід музично-виконавської діяльності та аналіз фахової літератури демонструє чотири простори спрямованості професійної самореалізації музикантів-виконавців (рис. 1):

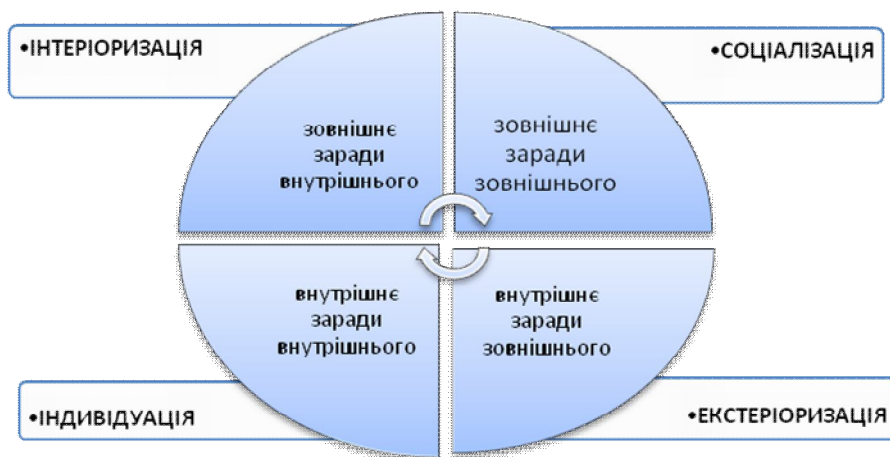

Рис. 1. Простори спрямованості професійної самореалізації музикантів-виконавців у процесі професійного становлення

Стисле окреслення сутності кожного із зазначених просторів показує, що для становлення й самоактуалізації музиканта-виконавця є важливими всі чотири простори:

- *Соціалізація* як готовність досягати кар'єрного успіху й визнання за формальними (зовнішніми) ознаками (звання, нагороди, посади, професійна репутація й рекомендації відомих колег тощо).
- *Інтеріоризація* як сприйняття й засвоєння стратегій професійної майстерності на основі життєвого й професійного досвіду колег та вчителів.
- *Екстеріоризація* як наполегливість у переконливому втіленні власного творчого бачення своєї музично-виконавської діяльності, формування індивідуального стилю виконавства, що знаходить вираження в неповторності інтерпретацій виконуваних музичних творів.
- *Індивідуація* як безкінечний процес досягнення внутрішнього аксіологічного сенсу спілкування з музичними творами, самозаглиблення для єднання зі своєю самістю за допомогою музики.

Історичний аналіз прикладів із практики музичного виконавства свідчить, що нереалізованість музикантів-виконавців часто буває детермінованою нехтуванням одним з вищезазначених просторів спрямованості професійної самореалізації. Наприклад, оціночне нехтування стратегіями соціалізації веде до соціально-професійної дезадаптації, що виражається як «невизнаність». А безапеляційне наслідування вдалих стратегій професійної майстерності породжує посередні штампи та унеможлиблює досягнення художньо-творчого АКМЕ.

Тому комплексна спрямованість як психолого-педагогічна умова розвитку професійної самоактуалізації передбачає збалансоване охоплення всіх зазначених просторів професійної самореалізації музикантів-виконавців у процесі професійного становлення.

- *Художньо-творче лідерство*. Будь-який митець-музикант у соціально-культурному плані виступає як громадський лідер, звертаючись до слухацької аудиторії та суспільної думки з власними ідеями, що виражені мовою його творчості. Велика кількість прикладів в історії музичного виконавства

свідчить про соціально-психологічну значущість мистецьких подій, що стали можливими завдяки лідерським якостям видатних музикантів-виконавців.

Спираючись на численні сучасні дослідження та літературні джерела з теорії й практики лідерства [2; 5; 9; 10], ми виділяємо чотири моделі лідерів-музикантів, що визначають напрями розвитку професійної самоактуалізації виконавців:

- *Харизматичне лідерство*. Такий виконавець виступає зі сцени як «вождь», що вказує шлях, кличе й веде за собою не тільки слухацьку аудиторію, але й колег-музикантів, подекуди визначаючи своєю художньою творчістю нові засоби виконавства, стильові та жанрові напрями (Ф.Ліст, М.Паганіні, А.Г.Рубінштейн, Ф.І.Шаліпін та ін.).
- *Трансакційне лідерство*. Ці виконавці скоріше синергійно об'єднують та інтегративно узагальнюють культурно-мистецькі тенденції свого часу, подекуди стаючи фундаторами національних інструментально-виконавських шкіл (Й.С.Бах, Дж.Енеску, Б.А.Которович, К.Флеш, В.С.Червов та ін.).
- *Трансформаційне лідерство*. Ця модель лідерства передбачає кардинальні (іноді революційні) світоглядні зміни в практиці виконавського мистецтва. Наприклад, Л. ван Бетховен, як видатний піаніст свого часу, уперше почав трактувати звучання рояля як оркестрове, а оперні реформи К.В.Глюка, Дж.Верді та Р.Вагнера визначили етапи трансформації західноєвропейського вокального оперного виконавства.
- *Генеративне лідерство*. Представники цієї моделі зорієнтовані на те, щоб ті, хто актуалізуються поряд з ними, самі ставали лідерами. Таким, зокрема, був підхід Г.Г.Нейгауза та П.С.Столярського, які сприяли самоактуалізаційному професійному розвитку цілої плеяди видатних радянських піаністів та скрипалів (відповідно).

Когнітивна кваліфікація, сприйняття, усвідомлення й визнання своєї автентичної моделі художньо-творчого лідерства, на наш погляд, є важливою психолого-педагогічною передумовою акмеологічних досягнень та максимальної самоактуалізації музиканта-виконавця.

- *Інтегрований Я-образ*. Дезінтеграція образу себе може вести до різного роду особистісних і професійних девіацій: внутрішніх конфліктів, професійної дезадаптації, дезорієнтації та маргіналізації тощо. У свою чергу, внутрішня цілісність, конгруентність постають передумовою формування зрілої особистості музиканта-виконавця, спроможної до професійної самоактуалізації та самореалізації.

Ми розглядаємо інтегрований Я-образ як конгруентну збалансованість Я-реального (об'єктивне), Я-ідеального (суб'єктивне) та Я-потенційного (духовне). Ґрунтуючись на психолого-педагогічних [4; 14], культурно-філософських [3; 12] та антропологічних [7; 15; 16] підходах у розумінні духовності, ми розглядаємо її як намагання належати до простору більшого масштабу, спрямованість до виходу за звичні межі тіла й свідомості. Музично-виконавська практика вимагає від митців бути щирими й уважними при побудові конгруентного внутрішнього балансу, бо свідомого уявлення Я-ідеального та

співвіднесення його з Я-реальним може виявитися недостатньо для плідної самореалізації. Наприклад, студент-піаніст консерваторії, орієнтуючись на закладену й визначену ще з дитинства професійну траєкторію особистісного розвитку як концертуючого соліста, може нехтувати своїм потенціальним покликанням стати висококласним акомпаніатором, викладачем чи артистом камерного ансамблю. І в результаті стати посереднім піаністом, мати відчуття творчої нереалізованості та численні психологічні відхилення.

У музичних колах відомі сотні прикладів, коли видатні музиканти мріяли про посередні досягнення. Так, видатний скрипаль ХХ століття Фріц Крейслер, закінчивши в десятирічному віці (!) із золотою медаллю Віденську консерваторію, а згодом отримавши гран-прі по закінченні Паризької консерваторії, намагався влаштуватися звичайним артистом в оркестр Віденської королівської опери, але туди його не прийняли «за відсутність відчуття ритму». Скільки треба мати духовних сил, щоб знайти конгруентний баланс реального, ідеального й потенційного, розкрити та інтегрувати власний Я-образ для самоактуалізації в професійній музично-виконавській діяльності?!

- *Духовно-ціннісна синергія* як психолого-педагогічна умова професійної самоактуалізації музикантів-виконавців розглядається нами в індивідуальному і в соціальному аспектах. В індивідуальному аспекті духовно-ціннісна синергія виражається в суб'єктивному поєднанні нібито «нез'єднуваного», зокрема егоїзму й альтруїзму під час допомоги іншому у відчутті задоволення від його успіхів чи в єдності думок і дій, коли гармонізуються поверхневі й глибинні мотиви особистості. Наслідками цього є екзистенція, трансценденція, трансперсоналізація – вихід на мета-рівень особистісного розвитку, життя за Б-цінностями [15], перетворення своєї долі на дослідження «граничних здібностей і можливостей людини» [16]. Бо ж дійсно, видатні музиканти-виконавці в професійній діяльності демонструють психофізіологічні здатності, що далеко виходять за межі «середніх» показників «звичайних» людей.

У соціальному аспекті духовно-ціннісна синергія виражена як здатність музиканта-виконавця відчувати культурно-історичний резонанс епохи, те, що в сучасному бізнесі називають трендами. Це дає виконавцю змогу ініціювати (чи своєю участю підтримувати) мистецькі події, які, об'єднавши потенціал різних суспільних тенденцій, течій та поглядів, формують (трансформують) новий якісний рівень [89]. Наприклад, симфонічний оркестр є не тільки кількісною сукупністю з приблизно ста музикантів-виконавців, але ж він створює можливість нового якісного рівня музичного виконавства. Так само готовність виконавця втілювати собою імпліцитні духовні очікування соціокультурної ноосфери та одночасно бути експліцитно приналежним своїй індивідуальній творчій долі, місії, покликанню творять ситуацію, коли «пікові переживання» (А.Маслоу) виконавця вступають в аксіологічний резонанс із духовним потенціалом суспільної свідомості.

- *Перспективна життєтворчість*. У практиці професійного музичного виконавства є поняття «творчі плани». Воно означає не тільки само-менеджмент і логістичне планування гастролей чи концертів, але передусім підготовку

нових концертних програм, участь у культурно-мистецьких заходах (фестивалях, форумах, гастролях) чи конкурсах різного рівня (регіональних, республіканських, міжнародних). І якщо в період навчання (від ДМШ до ВНЗ) музикант-виконавець формує свої творчі плани й фактично планує своє творче життя разом зі своїми викладачами, то чим далі, тим більше він має брати відповідальність за перспективи (передбачення) власного мистецького життя.

Художньо-творчі акмеологічні амбіції й бажання втілити у своїй грі ті чи інші музичні твори, спілкування зі слухачською аудиторією та колегами через музично-виконавську діяльність, усе це – не стільки самовизначення, передбачення шляхів та аналіз альтернативних варіантів траєкторії професійного й особистісного життя, але активна (вольова) життєтворчість, актуалізація засобів само-створення, спрямування до максимальної життєвої повноти, гармонізація індивідуального стилю життя й професійної діяльності з метою евідемонізації свого буття [1].

Рефлексія особистого життєвого досвіду (персональна історія життя), соціокультурних і суспільно-політичних контекстів та виконуваних музичних творів як художньо-творчі феномени – ось три основні фактори, які визначають перспективну життєтворчість виконавця. Створення музичної інтерпретації є життєтворчістю і в прямому, і в переносному розумінні. Виконавець одночасно інтегрує (синтезує) у творчій інтерпретації особистий і соціальний життєвий досвід та своїм виконанням фактично актуалізує свою мистецьку долю – будує кар'єру, отримує визнання, стаючи активним діячем культурно-історичних процесів у суспільстві. Важливо також зацентувати вплив виконуваних музичних творів на особистісну й професійну самоактуалізацію, життєтворчість музиканта. Психокорекційний, психорозвивальний та психотерапевтичний вплив музичного виконавства отримав висвітлення в працях із філософії, культурології, психології, педагогіки, медицини й мистецтвознавства [6]. Етичний, катарсичний, лікувальний та актуалізаційний вплив виконавської діяльності в процесі антропогенезу музиканта – важлива психолого-педагогічна умова професійної самоактуалізації. Позаяк сам по собі музичний матеріал постає змістовним фактором актуалізаційного впливу. Наприклад, видатний радянський педагог-скрипаль П.С.Столярський уважав, що професійне становлення молодого музиканта-виконавця відбувається передусім завдяки послідовності освоюваних ним музичних творів.

Додатковими психолого-педагогічними умовами розвитку професійної самоактуалізації музиканта-виконавця є: організація діагностики та моніторингу рівнів сформованості професійної самоактуалізації особистості; реалізація програми, що спонукає музиканта до усвідомленого прийняття Б-цінностей музично-виконавської діяльності та формування гуманістичної спрямованості своєї особистості; актуалізація особистісних смислів процесу самоосвіти; становлення індивідуального стилю виконання на основі максимального розкриття власного творчого потенціалу; розвиток особистості на основі підвищення конгруентності, тобто глибокої внутрішньої узгодженості між Я-образом і суб'єктивним досвідом; розробка й застосування комплексу спеціальних

компетенцій, що підсилюють рефлексивну спрямованість фахової діяльності музиканта-виконавця.

У цілому, розвиток професійної самоактуалізації майбутніх музикантів-виконавців у контексті професійної підготовки та самопідготовки, на нашу думку, зумовлений: традиційними психолого-педагогічними підходами до формування всіх сфер професійної самоактуалізації, що історично склалися в системі музичної освіти у вітчизняній та світовій практиці; володінням способами й засобами, що стимулюють самоактуалізацію особистості; освоєнням усвідомленими й інтуїтивними стратегіями самоактуалізації в процесі професійної підготовки; творчою долею й творчими планами виконавця-інструменталіста – послідовністю вивчення й глибиною осмислення музичних творів, які він готує до публічного виконання.

Однак варто підкреслити, що праксіологічні традиції музично-виконавської діяльності та академічні підходи в музичній освіті сьогодні не передбачають наявності окремих контекстів психологічного супроводу розвитку професійної самоактуалізації студентів-виконавців: теоретичні курси із психології, що передбачені навчальною програмою музичних ВНЗ, часто змістовно й методично не відповідають актуальним потребам виконавської практики; у більшості вітчизняних вузів (на відміну від російських і зарубіжних) досі немає в навчальних планах навіть фахового предмета «Музична психологія», уже не кажучи про спеціалізовані курси, тренінги й майстер-класи з розвитку професійної самоактуалізації музикантів-виконавців. Також, незважаючи на актуальні психологічні проблеми, об'єктивно наявні в музично-виконавській практиці: психологічні стреси, фобії й емоційна нестійкість під час публічних (сценічних) виступів; проблеми розвитку музичних здібностей (пам'ять, мислення, увага, уява тощо); формування конгруентної Я-концепції музиканта виконавця та перспективної траєкторії творчого життя й професійного само-здійснення та багато інших, наявність психологічної служби в музичних ВНЗ не передбачено. Усе вищеперераховане визначає підґрунтя та актуальність створення комплексної психорозвивальної програми (тренінгу й коучингу) з розвитку професійної самоактуалізації музикантів-виконавців, яка може бути органічно інтегрованою в реальні умови академічної музичної освіти, та відповідає традиціям і запитам музично-виконавської діяльності.

Для цього ми на основі теоретико-методологічного аналізу літературних джерел та емпірично-діагностичного дослідження професійної самоактуалізації музикантів-виконавців розробили модель розвитку професійної самоактуалізації музиканта-виконавця, що ґрунтується на послідовності таких взаємопов'язаних етапів: мотиваційного, діагностичного, змістовно-інформаційного, технологічного, розвивального, рефлексивно-оціночного (рис. 2).

Рис. 2. Модель розвитку професійної самоактуалізації музиканта-виконавця в процесі професійної підготовки та самопідготовки

Етапи даної моделі постають структурно-тематичною базою для розроблення й апробації психорозвивальної програми, яка шляхом утілення визначених психолого-педагогічних умов служить антропотехнічним засобом розвитку професійної самоактуалізації музикантів-виконавців у процесі підготовки та самопідготовки. Це дає змогу забезпечити реалізацію визначених умов у практиці музично-виконавської діяльності та прослідкувати ефективність їх актуалізуючого впливу на динаміку зростання професійної самоактуалізації студентів-виконавців старших курсів музичних ВНЗ.

Узагальнюючи визначення психолого-педагогічних умов розвитку професійної самоактуалізації музиканта-виконавця, можна зробити такі **висновки**:

- Окреслення теоретичних і методологічних підходів до вивчення поняття професійної самоактуалізації, а також системний огляд наукових джерел, присвячених дослідженню розвитку професійної самоактуалізації в спеціальній музикознавчій та психолого-педагогічній літературі, дає підстави визначити професійну самоактуалізацію музиканта-виконавця як процес становлення, саморозвитку й самоствердження особистості, спрямований на повне розкриття та використання свого таланту на благо суспільства й самого себе, як розвиток творчого та духовного потенціалу, максимальну реалізацію всіх можливостей, передусім у власній професійній діяльності.
- Системний аналіз практики музично-виконавської діяльності та спеціальної й психолого-педагогічної літератури доводить наявність загальних (ауто-дидактика, акмеологія та андрагогіка), спеціальних (психолого-педагогічна де-концептуалізація, комплексна спрямованість, художньо-творче лідерство, інтегрований Я-образ, духовно-ціннісна синергія, перспективна життєтворчість) та додаткових психолого-педагогічних умов розвитку професійної самоактуалізації студентів-виконавців музичних ВНЗ III–IV рівнів акредитації.
- У результаті теоретико-методологічного аналізу літературних джерел і даних емпірично-діагностичного дослідження професійної самоактуалізації музикантів-виконавців було виокремлено концептуальну модель розвитку професійної самоактуалізації музиканта-виконавця в практиці фахового музичного виконавства, що ґрунтується на послідовності таких взаємопов'язаних етапів: мотиваційного, діагностичного, змістовно-інформаційного, технологічного, розвивального, рефлексивно-оціночного.

Таким чином, припущення про те, що визначення психолого-педагогічних умов професійної самоактуалізації музикантів-виконавців створює підґрунтя для моделі розвитку професійної самоактуалізації студентів-виконавців музичних ВНЗ у процесі професійної підготовки та самопідготовки, може вважатися підтвердженим.

Цікавими перспективами більш широкої й поглибленої розробки поняття професійної самоактуалізації музикантів-виконавців можна вважати можливість розвитку професійної самоактуалізації студентів-виконавців старших курсів музичних ВНЗ III–IV рівнів акредитації шляхом розробки й застосування спеціальної психорозвивальної програми, а також дослідження результативності впливу створених умов на динаміку проявів професійної самоактуалізації музикантів-виконавців.

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – С. Пб. : Питер, 2003. – 272 с.
2. Бек Д. Спиральная динамика: управляя ценностями, лидерством и изменениями / Бек Д., Кован К. – С. Пб. : Бест Бизнес Букс, 2010. – 419 с.
3. Бердяев Н. А. О человеке, его свободе и духовности : Избранные труды / Н. А. Бердяев. – М. : Моск. психол.-соц. ин-т : Флинта, 1999. – 312 с.
4. Блох О. А. Развитие духовно-творческого потенциала учащихся-музыкантов : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02, 13.00.08 / Блох Олег Аркадьевич. – М., 2004. – 625 с.

5. Дафт Р. Л. Уроки лидерства / Р. Л. Дафт, П. Лейн ; [пер. с англ. А. В. Козлова ; под ред. проф. И. В. Андреевой]. – М. : Эксмо, 2006. – 480 с.
6. Драганчук В. М. Музыка як фактор психокоригування: історичний, теоретичний і практичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв. : 17.00.02 / Драганчук Вікторія Миколаївна. – К., 2003. – 19 с.
7. Духовность и рефлексивность в становлении профессионала : м-лы междунар. науч.-практ. семинара. – Москва, 17–20 июня 1997 г. / под ред. Коваль Н. А., Семенова И. Н. – М. ; Тамбов, 1997. – 82 с.
8. Игумнов К. Н. О творческом пути и исполнительском искусстве пианиста, из бесед с психологами / К. Н. Игумнов // Теплов Б. М. Психология и психофизиология индивидуальных различий. – М. ; Воронеж, 2003. – С. 11–72.
9. Карделл Ф. Д. Психотерапия и лидерство / Ф. Д. Карделл. – М. : Речь, 2000. – 234 с.
10. Кови С. Лидерство, основанное на принципах / С. Кови ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 300 с.
11. Монсенжон В. Рихтер. Диалоги. Дневники / В. Монсенжон. – М., 2002. – 134 с.
12. Невелев А. Б. Дух и мыслительные формы в контексте становления индивидуальности : автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра филос. наук / Невелев Анатолий Борисович ; [Челяб. гос. ун-т]. – Екатеринбург, 1998. – 41 с.
13. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры : Записки педагога / Г. Г. Нейгауз. – 4-е изд. – М. : Музыка, 1982. – 300 с.
14. Осадчева И. И. Мотивационные ресурсы самоактуализации (профессионального роста) учителя : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Осадчева Ирина Игоревна. – М., 1998. – 147 с.
15. Frankl V. E. Psychotherapy and existentialism / V. E. Frankl. – N. Y. : Simon and Schuster, 1967. – 246 p.
16. Wrycza P. Living Awareness. Awakening to the Roots of Learning and Perception / P. Wrycza. – Gateway Books, Bath, UK, 1997. – 250 p.